

ДА ПЫТАННЯ АБ ГІСТАРЫЧНАЙ ПАМЯЦІ ЯК АБ'ЕКЦЕ ПРАВАВОЙ АБАРОНЫ

Д. В. Буднік

Навуковы кірўанік: В. М. Лянцэвіч, дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі права, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Гістарычная памяць з'яўляецца сувязным элементом паміж мінулым і сучаснасцю. Сёння ўзрастае ступень палітызацыі гісторыі, актывізуецца «палітыка памяці», што вядзе да росту цікавасці грамадства да пытанняў гісторыі, і ў той жа самы час – зацікаўленасці розных палітычных сіл у фарміраванні пэўнай версіі гістарычнага мінулага. Таму ўзнікае неабходнасць уважлівага звароту да сваёй гісторыі і пошуку агульнай перспектывы ў дзяржавах, якія перажываюць радыкальныя трансфармацыі ў сваім сацыякультурным развіцці. Распад савецкага ладу гісторыі запатрабаваў ад Рэспублікі Беларусь перагляду і пераадзначэння нацыянальнага гістарычнага наратыву, пошуку аб'яднаўчых спосабаў асэнсавання свайго мінулага. У краіне з такой складанай і супярэчлівай гісторыяй стаўленне да тых ці іншых пластоў гістарычнай памяці можа быць вельмі неадназначным і стаць сродкам інфармацыйна-кагнітыўнага ціску з боку іншых дзяржаў, СМІ, палітычных партый і розных грамадска-палітычных сіл. Гэта можа прывесці да скажэння гістарычнай памяці беларусаў, падзелу нацыі і паступовай дэградацыі беларускага грамадства. У мэтах захавання гістарычнай памяці і выпрацоўкі ў беларускім грамадстве імунітэту супраць скажэнняў і фальсіфікацый прававога мінулага, неабходна адрозніваць рэальную гісторыю беларускага народа ад суб'ектыўнай выдумкі і абараняць яе дакладнасць.

Тэрмін «гістарычная памяць» згадваецца ў абзацы 2 арт. 54 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь [1], абзацы 1 арт. 3 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб недапушчэнні рэабілітацыі нацызму» [2], гл. 4 Пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб стратэгіі развіцця дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі Рэспублікі Беларусь» [3]. Аднак дадзеная дэфініцыя не мае належнага вызначэння ў беларускім заканадаўстве.

Сучасная гістарыяграфія стварыла новае даследчыцкае поле, звязанае з гісторыяй гістарычнай культуры. Комплекснае даследаванне цэласнага феномену гістарычнай культуры (і гістарычнай традыцыі) абапіраецца на сінтэз сацыякультурнай і інтэлектуальнай гісторыі, што прадугледжвае аналіз з'яў інтэлектуальнай сферы ў шырокім кантэксце сацыяльнага вопыту, гістарычнай ментальнасці і агульных працэсаў духоўнага жыцця грамадства, які ўключае тэарэтычную, ідэалагічную і штодзённую свядомасць. Менавіта ў гэтым ракурсе варта разглядаць ментальныя стэрэатыпы, гістарычныя міфы, розначасовыя працэсы трансфармацыі штодзённай гістарычнай свядомасці, механізмы фарміравання, пераўтварэння і перадачы звернутай у будучыню гістарычнай памяці пакаленняў – сукупнасці звыклых успрыманняў, уяўленняў, меркаванняў

адносна падзей, выдатных асоб і з'яў гістарычнага мінулага, а таксама спосабаў тлумачэння і асэнсавання апошняга [4, с. 39].

Аналізуючы дадзенае вызначэнне, можна зрабіць выснову, што гістарычная памяць – своеасаблівы пантэон нацыянальнай ідэнтычнасці, праявай якой служыць гісторыка-культурная спадчына. Правільнае стаўленне да культурнай спадчыны, як элемента гістарычнай памяці, істотна ўплывае на фарміраванне асобы і ідэнтычнасці чалавека [5, с. 87].

На міжнародным узроўні матэрыяльная гісторыка-культурная спадчына замацавана ў спісах Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. На тэрыторыі Беларусі ў міжнародны спіс увайшлі: Белавежская пушча; комплекс Мірскага Замка; архітэктурны, жылы і культурны комплекс роду Радзівілаў у Нясвіжы; геадэзічная дуга Струвэ [6]. На нацыянальным узроўні матэрыяльная гісторыка-культурная спадчына мае афіцыйнае замацаванне і ахову ў гл. 16 Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб культуры [7].

У той жа час, не менш значную цікавасць уяўляе нематэрыяльная гісторыка-культурная спадчына. Міжнародны ўзровень яе абароны ўключае Канвенцыю ЮНЕСКА «Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны» [8], у якой удзельнічаюць усе краіны СНД, Мадэльны Кодэкс аб культуры для дзяржаў-удзельніц СНД, прыняты Міжпарламенцкай Асамблеяй дзяржаў-удзельніц Садружнасці Незалежных Дзяржаў 13 красавіка 2018 г. Дадзены Кодэкс падцвярджае Мадэльны закон «Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны» і ўстанаўлівае прынцыпы забеспячэння аховы аб'ектаў культурнай спадчыны [9].

У Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб культуры вызначаны новы падыход да захавання і выкарыстання нематэрыяльнай культурнай спадчыны. У гэтым нарматыўным акце, захоўваючы пераемнасць, выкарыстоўваецца паняцце «нематэрыяльныя гісторыка-культурныя каштоўнасці», у арт. 69 замацаваны іх пералік. 3 лютага 2017 г. прызнана дзяржаўная рэгістрацыя ў краіне шляхам уключэння 112 элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей нашай краіны [10]. Інвентарызацыя нематэрыяльнай культурнай спадчыны праводзіцца Інстытутам культуры Беларусі па даручэнні Міністэрства культуры [11].

У паняцце гістарычнай памяці ўваходзяць таксама звесткі, якія ўключаюць сапраўдныя, дакладныя гістарычныя падзеі, успаміны герояў краіны і іншых выдатных асоб, якія ўтрымліваюцца ў дзяржаўных інфармацыйных сістэмах, дакументах, архівах, аўдыё- і відэа- запісах і іншых інфармацыйных дзяржаўна зарэгістраваных крыніцах, гістарычныя дадзеныя, як навуковыя і адукацыйныя, так і ўсе, якія неабходныя для даследавання любых гістарычных фактаў. Пры гэтым, калі ў дачыненні да культурных каштоўнасцяў у НПА прысутнічае нарматыўнае замацаванне паняццяў, што канкрэтызуе аб'ект прававой абароны, то легальная дэфініцыя «гістарычная памяць» адсутнічае.

Прававая абарона гістарычнай памяці – прамы абавязак дзяржаўных органаў. Не варта адкладаць ініцыяванне дзеянняў, накіраваных на яе абарону, паколькі далейшае існаванне аб'ектаў падобнай абароны часта абмяжоўваецца

працягласцю жыцця чалавека, гэтак жа, як гістарычная памяць. У сувязі з тым, што тэрмін «прававая абарона», гэтак жа, як і «гістарычная памяць» не мае легальнага вызначэння, звернемся да паняцця І. А. Міннікеса, які ўяўляе прававую абарону як заснаваную на нормах дзеючага заканадаўства, якая ажыццяўляецца з дапамогай прававых сродкаў дзейнасці дзяржавы, спецыяльна ўпаўнаважанага органа, службовай асобы альбо самога чалавека, накіраваную на ахову асноўных правоў і свабод асобы. Механізм прававой абароны досыць падрабязна вывучаны галіновымі юрыдычнымі навукамі [12, с. 18]. І, часта, гэты механізм атаясамліваецца з механізмам прававога рэгулявання (МПР) – сістэмай узаемаабумоўленых і ўзаемазвязаных прававых сродкаў, спосабаў, з дапамогай якіх ажыццяўляецца прававое рэгуляванне грамадскіх адносін [13, с. 461].

Для абароны гістарычнай памяці могуць быць сфармуляваны наступныя прынцыпы: *законнасць і абгрунтаванасць абароны*, які мае на ўвазе, што абароненая гістарычная памяць, улічваючы яе прававы статус, з'яўляецца такой памяццю, якая мае патрэбу ў абароне ў адпаведнасці з заканадаўствам; *сістэмнасць* мае на ўвазе, што пры абароне гістарычнай памяці нельга забываць аб усіх узаемазвязаных яе элементах і варта ўлічваць, што любое яе скажэнне з'яўляецца лёгкім шляхам ціску на ідэнтычнасць нацыянальнасці; *комплекснасць* мае на ўвазе ўзгадненне розных крыніц гістарычнай памяці ў пабудове адзінай сістэмы абароны, якая здольная перакрыць усе каналы пагроз, а таксама змяшчае якія-небудзь уразлівасці пры ўзаемадзеянні асобных яе частак; *бесперапыннасць* абароны азначае, што абарона гістарычнай памяці – гэта складаны і доўгі працэс, які складаецца з пэўных мер, якія пачынаюцца са стадыі праектавання прававой абароны гістарычнай памяці. Такім чынам, распрацоўка сістэмы абароны па ўсіх правілах павінна весціся паралельна з распрацоўкай самой сістэмы аховы .

Узнікае неабходнасць і ў легальным замацаванні паняцця «гістарычная памяць» у актах нацыянальнага заканадаўства Рэспублікі Беларусь для таго, каб зразумець, што павінна знаходзіцца пад прававой абаронай у кантэксце гістарычнай памяці.

Варта забяспечыць каардынацыю дзейнасці дзяржаўных органаў і іншых арганізацый, грамадзян Рэспублікі Беларусь па рэалізацыі абароны гістарычнай памяці; уносіць ва ўстаноўленым парадку на разгляд Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь прапанову па пытаннях рэалізацыі дадзенай абароны, а таксама прымаць меры па рэалізацыі абароны гістарычнай памяці. Тым самым замацаваць скажэнне гістарычнай памяці, як замах на нацыянальную ідэнтычнасць і бяспеку Рэспублікі Беларусь, дадаўшы дадзенае палажэнне ў Канцэпцыю нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь.

У сувязі з гэтым без увагі не варта пакідаць і стварэнне механізму прававой абароны гістарычнай памяці, беручы за аснову ўжо існуючыя на міжнародным і нацыянальным узроўні напрацоўкі па захаванні матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны і бяспекі інфармацыі для прадухілення фальсіфікацыі і перапісвання.

Гістарычная памяць мае вырашальнае значэнне для пабудовы міжэтнічных і палітычных адносін, барацьбы з прадрасуткамі і разбурэння стэрэатыпаў і

ментальных бар'ераў. Дзеянні і прававыя сродкі, якія будуць прымяняцца для абароны гістарычнай памяці на нацыянальным узроўні, павінны існаваць у духу памяркоўнасці і павагі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Конституция Республики Беларусь, 15 марта 1994 г. (с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г., 17 окт. 2004 г. и 27 фев. 2022 г.) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. –1999. – № 1. –1/0; 2004. – № 188.– 1/6032; Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. – 04.03.2022. – 1/20213.

2. О недопущении реабилитации нацизма: Закон Респ. Беларусь, 14 мая 2021 г., № 103-3 // Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. –15.05.2021. – 2/2823.

3. О Стратегии развития государственной молодёжной политики Республики Беларусь до 2030 года: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 19 июн. 2021 г., № 349 (с изм. и доп.) // Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь, 05.11.2022, 5/50916.

4. Репина, Л. П. Историческая память и современная историография / Л. П. Рейна // Новая и новейшая история. – 2004. – № 5. – С. 39–51.

5. Якимова, А. С. Правовая охрана нематериального культурного наследия государств – участников СНГ на международном и национальном уровне / А. С. Якимова, А. О. Михальчук // Международно-правовая защита всемирного культурного наследия [Электронный ресурс] : материалы очно-заочной студенческой науч.-практ. конф., Минск, 19 мая 2021 г. / Междунар. ун-т «МИТСО» ; редкол.: О. М. Старовойтов [и др.] ; под общ. ред. О. М. Ленцевич. – Минск : Междунар. ун-т «МИТСО», 2021. – С. 87–90.

6. Список всемирного наследия [Электронный ресурс] // Центр всемирного наследия ЮНЕСКО. – Режим доступа: <https://whc.unesco.org/ru/list>. – Дата доступа: 25.11.2022.

7. Кодекс Республики Беларусь о культуре [Электронный ресурс] : Кодекс Респ. Беларусь, 20 июл. 2016 г., № 413-3 : принят Палатой представителей 24 июн. 2016 г. : одобр. Советом Респ. 30 июн. 2016 г. : с изм. и доп. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2022.

8. Конвенция об охране нематериального культурного наследия : [Электронный ресурс] : принята Генеральной конференцией ООН по вопросам образования, науки и культуры, 17 окт. 2003 г. // Организация Объединенных Наций. – Режим доступа: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/. – Дата доступа: 25.11.2022.

9. Мартыненко, И. Э. Охрана нематериального культурного наследия: опыт государств-участников СНГ [Электронный ресурс] / И. Э. Мартыненко // Исполнительный комитет Содружества независимых государств. – Режим доступа: <https://cis.minsk.by/news/9655/ohrana-nematerialnogo-kulturnogo-nasledia-opyt-gosudarstv-ucastnikov-sng>. – Дата доступа: 22.11.2022.

10. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <http://gosspisok.gov.by/Home/Index>. – Дата доступа: 25.11.2022.

11. Сташкевич, А. Б. Социальная и образовательная роль музеев в продвижении принципов Конвенции ЮНЕСКО об охране нематериального культурного наследия (2003 г.): аналитическая записка [Электронный ресурс] / А. Б. Сташкевич // UNESCO. Цифровая библиотека – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/023/002335/233566R.pdf>. – Дата доступа: 24.11.2022.

12. Минникес, И. А. Правовая защита: понятие и механизм / И. А. Минникес // Известия иркут. гос. эконом. академ. – 2013. – № 6. – С. 15–20.

13. Вишневский, А. Ф. Общая теория государства и права : учебник / А. Ф. Вишневский, Н. А. Горбатов, В. А. Кучинский ; под общ. ред. В. А. Кучинского. – Минск : Интегралполиграф, 2009. – 552 с.